

амалиётда қўллаш ривожланган мамлакатларда тез суръатларда ривожланмоқда. Фермер хўжаликларида ушбу технологияни қўллаш ва подада жорий этишга мослашиш жуда қулай. Чорвачилик тармоғида ушбу усуллардан фойдаланиш орқали суғурта тизимини даражасини 70-80 % гача яхшилаши мумкин. Қорамолчилик соҳасига берилган қатор имтиёзлар эвазига, тежалган маблағлар наслчилик ишларини такомиллаштириш ва соҳага янги технологияларни олиб киришга замин яратиб, қорамолларни умумий бош сонини ҳамда қорамоллардан олинадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кўпайишига сабаб бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. А.Ваҳобов. Қишлоқ хўжалиги суғуртаси рақобатбардошлигини ошириш масалалари. Жаҳон молиявий иқтисодий инқирози шароитида аграр тармоқ рақобатбардошлигини ошириш йўналишлари мавзусидаги илмий амалий конференция материаллари. Тошкент, ЎзБИИТИ. 2010 йил, 12 ноябрь, 26 бет.

2. М.Аширов, Ш.Акмалхонов, Б.Бойбулов Турли генотипдаги қизил-чўл зотли сигирларнинг асосий селекция белгилари. Тавсиянома, Тошкент, 2010 йил, 14 бет.

3. А.Ваҳобов, Қишлоқ хўжалигида суғурта механизмини такомиллаштириш масалалари. Иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида банк-молия тизимининг барқарорлиги: амалиёт ва самарадорлик” мавзусидаги илмий амалий конференция материаллари. Тошкент, Молия, 2010-йил, 17-сентябрь, 3 бет.

4. Аширов.М.Э. Суддор қорамоллар селекцияси. Тошкент-2017 йил, “Наврўз” нашриёти, 208-227-бетлар.

5. Акмалхонов Ш.А., Аширов М.Э. Қорамолчиликда наслчилик ишининг вазифалари, Зооветеринария журнали № 10, 2009-йил, 35-37

QARAMALLARDA HÁM QOY ESHKILERDE BUWAZLÍQTÍ ERTE ANÍQLAW USÍLLARÍ.

*Allaniyazov.O.U., Kutbaev.B.U., Ajiniyazov B.K., Ongarbaev Yu.A.
Qaraqalpaqstan awıl xojalıǵı hám agrotexnologiyalar instituti*

Kirisiw: Ózbekstan respublikası Prezidentiniń 2019 jil 7 noyabrde № 4512 sanlı “Qaraqalpaqstan respublikasında sharwashılıq tarmaqların jedel rawajlandırıw tuwrısında” ǵı qararı shıǵarıldı. Usı qararǵa tiykarlanıp respublikamızǵa 2019-2022 jillarda násilli qaramallar, qoy-eshkiler alıp kelindi. Alıp kelingен násilli mallardıń bas sanın asırıw, ónimdarlılıǵın kóbeytiw, tuwılǵan buzawlardan ana mallar yadrosın jaratıw, ásirese ónim beretuǵın qashar hám sıyırlardı sanın arttırıp, sebepsiz soyılıwına jol bermew baslı wazıypalardan esaplanadı.

Jup hám taq tuyaqlı haywanlardıń buwazlıq dáwiri hár haywanda hár túrli: Atap aytqanda ortasha: Atlar 340 kún, iri shaqlı mallar 285 kún, qoy-eshkiler 150

kún túyelerde 365 kún dawam etedi. Buwazlıq dáwiri jatır trubasınıń ampulyar (jatır trubasınıń jatırǵa jaqın keńeygen bólimi) bóliminde spermatozoid (máyeklik kletkası) hám máyek kletkası menen qosılıp tuqımlanǵanda hám zigota payda bolıp jatır ishine implantaciya bolǵan waqıttan baslap ana organizminde tómendegi ózgerisler payda boladı. Yaǵnıy prolaktin, xorionik gonadotropin gormonlarınıń muǵdarı qan hám sidikte kóbeyiwı, buwazlıqtıń aqırǵı dáwirlerinde prolaktin gormonınıń muǵdarı kóbeyiw gúzetiledi. Buniń nátiyjesinde ana organizminiń irileniwı, sút bezleriniń isiniwi hám sútke uqsas aq ajıratpalardıń bóliniwı gúzetiledi.

Tayanış sózler: násilli, embrion, leykocit, eritrocit, garmonlar, spermatozoid, implantaciya, prolaktin, xorionik gonadotropin, IFA, UZI.

Maqseti. Úy haywanları mısasında (qaramal, qoy eshkiler) buwazlıqtı erte anıqlaw.

Tekseriw usılı: Sút emiziwshiler klasınıń wákılleri bolıp esaplangan, jup hám taq tuyaqlı haywanlarda, anıqraqı úy haywanları mısasında (qaramal, qoy eshkiler) buwazlıqtı erte anıqlaw yaǵnıy násilli qara hám mayda mallarda kúzetilip atırǵan gormonal ózgerisler aqıbetinde, sidikte muǵdarı kóbeygen xorionik gonadotropindi anıqlaw maqsetinde test usılında erte anıqlaw hám násilli mallarǵa buwazlıqtıń bar yamasa joqlıǵın anıqlawǵa erisemiz.

Nátiyje: Házirgi kúnde iri hám mayda shaqlı mallardıń buwazlıǵın anıqlaw ushın ultra ses tekseriwı (UZI), Immunoferment analizlew (IFA) arqalı anıqlaw jolları keńnen qoyılǵan. Degen menen UZI járdeminde anıqlaw ushın iri qara mal mısasında 30 kún, IFA jolı menen anıqlawda 21 kúnlükte vena qanınan yamasa sütünen progesteron gormonınıń ósiwine qaray anıqlaw múmkinshiligine iyemiz. Sawın mallardıń buwazlıǵın úy shárayatında anıqlaǵanıımızda-bunda maldan 5,0 ml sút sawıp alınıp, oǵan 5,0 ml 70% etil spirtin qosamız. Nátiyjede buwaz maldıń súti 5 minut ishinde, al buwaz emes maldıń súti 40 minut ishinde uyıp qaladı. Eger de sidikten kerekli muǵdarın alıp, ondaǵı kóbeygen xorionik gonadotropindi test arqalı anıqlaǵanıımızda toqımlanǵannan soń birinshi 7-8 kúnleri erte anıqlawǵa erisemiz. Bul metod arqalı qımbat UZI aparatına, onı qollanıw ushın arnawlı aspab úskenelerden paydalanıw yamasa joqarı maman veterinariya qánigelerin tartıwdı talap etpeydi. IFA laboratoriyası, onın reagentlerine hám arnawlı qániygelerge, tuwrı ishek arqalı tekseriw, qan úlgielerin alıw ushın steril iyne hám tamshılar hám hár bir haywanǵa qımbat bahalı elektron qurılmalardan paydalanıp jalǵawdıń qájeti joq, mútájligimiz bolmaǵanlıǵı sebepli qımbatlı waqıttan utamız hámde anıq diagnoz qoyamız.

Sidiktegi xorionik gonadotropin muǵdarın anıqlaw usılı

Iri hám mayda shaqlı mallardıń sırtqı jınıs organın antiseptik járdeminde 3 mártebe tazalaymız. Soń qurǵatıp sırtqı jınıs organına jeńil massaj benen shepten ońǵa qaray (saat tili boylap) islenedi. Nátiyjede haywan bir neshe minut arasında sidik bólip shıǵarıwdı baslaydı. Eger de múmkinshilik bolsa haywanınıń uretrasınan (sidik shıǵarıw kanalı) polivinil kateterinen 5,0 ml paydalansaq ta boladı. Bunda sidiktiń ortanǵı porciyasınan sidik alınadı. Reagent (xorionik gonotropin antigenin) tiń belgili muǵdarın haywan sidigine aralastırıw nátiyjesinde: Mısalı retinde 10,0 ml haywan sidigine 10,0 ml xorionik gonadotropin antigeninen qosamız. Nátiyjede ximiyalıq reakciya kúzetilip sidik reńi ózgeredi. Sol sidiktiń reńiniń ózgeriwine

qarap haywanniń buwaz yamasa buwaz emes ekenligin biliwimizge boladı. Lekin bul testti lazım tapsaq, qosımsha Ultra ses, IFA metodları menen tekseriwdi tolıktırmaq ta boladı.

Juwmaqlaw: Násilli haywanlardıń buwazlıgıń erte anıqlawdıń nátiyjelligin (92%) ға asırıwǵa erisemiz, sol sebepli jumsalatuǵın qárejetlerde tejeledi. Test juwmaǵı bir neshe márte unamsız juwmaqqa kelse hám bul juwmaq qosımsha UZI, IFA metodları menen tastıyıqlanıp, haywanda birlemshi tuqımsızlıq (besplodie) tastıyıqlansa, haywandı óndiristen shıǵarıw (brakqa shıǵarıw) isleniw kerek. Eger xorionik gonotropin antigeni suyıq yamasa poroshok formasında islense haywanlarda arnawlı qániyge emes hátteki úy shárayatında shopanlar hámde haywan iyeleri de ótkerse boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Veterinariya akusherligi ginekologiyası A.R.Jabborov, S.S.Sotiboldiev
 2. R.X.Xaitov B.Z.Zaripov, Z.T.Rajamurodov «Hayvonlar fiziologiyası» Toshkent, «Oqituvchi», 2005 yil.
 3. V.Xusainova, E.Toshpolatov «Qishloq xojalik hayvonlari fiziologiyası» Toshkent, «Ózbekstan» 1994 yil.
 4. I.V. Georgievskiy «Fiziologiya s/x jivotnix». Moskva, Agropromizdat 1990 god.
 5. «Slovar fiziologicheskix terminov», Moskva, Nauka 1985 god.
- Internet málumotlari:
www.Ziyo.net.uz

NASLCHILIK FERMER XO‘JALIKLARIDA TANA VA G‘UNAJINLARNI JADAL O‘STIRISH VA BIRINCHI TUQQAN SERMAHSUL SIGIRLAR PODASINI YARATISHNING SAMARALI USULLARI

K.K.Kojambergenova

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti Nukus filiali

Sut qoramolchiligini jadal rivojlantirish, mollar naslini yaxshilash bilan ularning podasini sifat jihatdan tez, qayta tiklashni taqoza etadi. Shuning uchun fermer xo‘jaliklari talablariga moslashgan nasldor tana va g‘unajinlarni jadal o‘stirish respublikada katta ahamiyatga ega. Podadagi sigirlar tarkibini yiliga 15-20% sermahsul birinchi tug‘im sigirlar bilan muntazam almashtirib borish podani yoshartirish bilan birga, ularning nasl va mahsuldorlik ko‘rsatkichlarini jadal o‘shini ta‘minlaydi. Bu tadbirlar ta‘minlash uchun fermer xo‘jaligi poda tarkibida sigirlar bosh soniga nisbatan 18-20 % g‘unajinlar, 20-25 % qochirish yoshidagi tanalar va 25-30% 1 yoshgacha nasldor tanalar bo‘lishi talab etiladi. Afsuski, respublikamizning ko‘pchilik fermer xo‘jaliklarida, yosh nasldor mollarni o‘stirishga yetarli ahamiyat bermasligi natijasida ularning kunlik o‘shishi 250-300 g ni tashkil etib, 18 oyligida bor yo‘g‘i 200-250 kg tosh bosishi, ulardan podani to‘ldirishda foydalanish imkoniyatlaridan mahrum qilmoqda. Natijada fermer xo‘jaliklari sigirlar podasiga o‘z vaqtida sermahsul birinchi tuqqan sigirlar ko‘chirilmasligi, qari va kammahsul sigirlarni podadan puchak qilinmasligi sababli